

МОНІТОРИНГ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: КОНЦЕПТУАЛЬНЕ БАЧЕННЯ ТА НАПРЯМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ

MONITORING OF SOCIAL SECURITY: CONCEPTUAL VISION AND DIRECTIONS OF IMPLEMENTATION

Стаття присвячена визначенню концептуальних засад механізму багаторівневого моніторингу соціальної безпеки в умовах сьогодення. Визначено концепцію формування механізму моніторингу соціальної безпеки, який має багаторівневий характер та передбачає відповідні процеси спостереження з метою оцінки змін рівня соціальної безпеки, ключових загроз та перспектив їх нейтралізації, як на рівні держави та регіонів, так і на рівні суб'єктів господарювання. Обґрунтовано процедуру проведення моніторингу, що базується на принципах об'єктивності, комплексності, самодостатності та пріоритетності, та відповідному ресурсному забезпеченні, враховує широкий інструментарій для проведення оцінки, та проходить традиційні етапи. Визначено, що впровадження системи багаторівневого моніторингу соціальної безпеки сприятиме не лише покращенню стану відповідних сфер безпеки, а й забезпечуватиме оцінку ефективності впроваджених заходів щодо їх покращення.

Ключові слова: моніторинг, соціальна безпека, моніторинг соціальної безпеки, загрози соціальної безпеці, соціальна сфера.

The article is devoted to defining the conceptual foundations of the mechanism of multi-level monitoring of social security in today's conditions. In particular, the monitoring of social security aims to diagnose its current state, as well as to form the basis for the development of state, regional and corporate policy measures that will contribute to improving the situation and overcoming the identified problems. The monitoring becomes especially important in the conditions of transformational changes in the economic environment and the transition to the digital economy, the key characteristic of which is the strengthening of the role of information in all aspects of state and social life. Moreover, monitoring the state of protection of social interests of the population is extremely relevant in the context of the crisis consequences of the impact of the COVID-19 pandemic (from 2020) and the war in Ukraine (from 2022). The concept of forming a social security monitoring mechanism, which has a multi-level nature and provides for appropriate monitoring processes in order to assess changes in the level of social security, key threats and prospects for their neutralization, both at the level of the state and regions, and at the level of business entities, has been defined. The monitoring procedure is based on the principles of objectivity, comprehensiveness, self-sufficiency and prioritization, and appropriate resource provision, takes into account a wide range of assessment tools, and goes through traditional stages, is justified. It was determined that the implementation of the system of multi-level monitoring of social security will contribute not only to the improvement of the state of the relevant spheres of security, but also to provide the assessment of the effectiveness of the implemented measures for their improvement. Prospects for further research in this direction are the determination of directions for the implementation of the concept of multi-level monitoring of social security, taking into account the need to overcome the consequences of the socio-economic crisis caused by the impact of military aggression on the prospects of post-war recovery of Ukraine.

Key words: monitoring, social security, monitoring of social security, threats to social security, social sphere.

УДК 331.5.024.5

DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.2-34>

Бондаревська К.В.¹

д.е.н., доцент,
професор кафедри
соціального забезпечення
та податкової політики,
Університет митної справи та фінансів

Bondarevska Kseniia

University of Customs and Finance

Постановка проблеми. Наразі з'являється об'єктивна необхідність у поступовій зміні пріоритетів – будь-які економічні заходи та і взагалі економічна складова безпеки орієнтується саме на розвиток людини і суспільства. Сучасні умови розвитку економіки потребують дієвого механізму соціальної безпеки, що включає в себе цілий комплекс взаємопов'язаних складових. На думку вчених, основними складовими соціальної сфери, через які виявляється рівень забезпечення соціальної безпеки, є добробут, рівень доходів населення, оплата праці, стан здоров'я, зайнятість, демографічні ситуація, соціально-класова диференціація, соціальний захист, пенсійне забезпечення тощо [1]. На нашу думку, *соціальна безпека* являє собою стан захищеності соціальних інтересів населення від зовнішніх та внутрішніх загроз соціального характеру, що базується на принципі соціальної справедливості та забезпечується

сукупністю управлінських дій [2]. В основі даного трактування знаходиться поняття «соціальні інтереси», що відображає засоби задоволення потреб соціального характеру з урахуванням забезпечення відповідних умов. Таким чином, соціальна безпека має враховувати захищеність соціальних інтересів та створення умов, які сприятимуть всебічному розвитку людського та суспільного потенціалу, а також сталому розвитку економіки держави на основі забезпечення соціальних потреб населення.

Актуальним питанням сьогодення постає необхідність впровадження системи періодичної діагностики стану соціальної безпеки населення, що забезпечується механізмом постійного моніторингу соціальної сфери та має на меті визначення відповідних загроз і небезпек, які мають місце в сучасних умовах соціально-економічного розвитку. Особливого значення проведення моніторингу

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8683-6834>

набуває в умовах трансформаційних змін економічного середовища та переходу до цифрової економіки, ключовою характеристикою якої є посилення ролі інформації в усіх аспектах державного і суспільного життя. Більше того, моніторинг стану захищеності соціальних інтересів населення є вкрай актуальним в умовах кризових наслідків впливу пандемії COVID-19 (з 2020 року) та війни в Україні (з 2022 року). На нашу думку, практичне впровадження системи моніторингу соціальної безпеки сприятиме не лише виявленню проблемних аспектів – викликів, загроз і небезпек – а й визначенню напрямів удосконалення механізму державного регулювання соціальної сфери, що може забезпечити підвищення рівня життя і добробуту населення. У свою чергу дані, отримані у результаті моніторингу доцільно буде використовувати не лише з метою оцінки поточної ситуації, а й прогнозування розвитку соціальної сфери та стану соціальної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Визначенням теоретико-методологічних основ проведення моніторингу присвячені наукові праці таких дослідників, як: С. Бєлай, С. Завгородня, Є. Кобко та інші [4; 5; 6]. Основна увага у науковому доробку окреслених вчених приділяється саме економічній безпеці як складовій національної безпеки держави та необхідності постійного спостереження за відповідними сферами економічної діяльності. Важливі аспекти оцінки соціальної безпеки, ідентифікації соціальних ризиків і загроз розглядаються у напрацюваннях таких науковців, як: С. Березіна, О. Грішнова, Ю. Краснокутська, І. Писаревський, Ю. Харазішвілі та інших [1–3; 7; 8]. Враховуючи науковий внесок дослідників у сфері формування методологічних і прикладних аспектів діагностики соціальної безпеки, а також науково-теоретичну і практичну значущість проведення моніторингу саме соціальної складової національної безпеки держави, виникає об'єктивна необхідність у обґрунтуванні авторських пропозицій щодо формування механізму багаторівневого моніторингу соціальної безпеки в умовах кризових явищ сучасних економічних умов та нестабільності функціонування соціальної сфери.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення концептуальних засад механізму багаторівневого моніторингу соціальної безпеки в соціально-економічних умовах сьогодення.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У процесі реалізації заходів щодо забезпечення соціальної безпеки населення важливо проводити *моніторинг та контроль отриманих результатів*, що має своє вираження у відстеженні кількісних індикаторів та якісних змін соціально-економічних процесів у сфері захищеності соціальних інтересів населення. У цілому моніторинг та контроль є односпрямованими процесами,

оскільки мають на меті сприяння досягненню поставлених цілей. У той же час принциповою відмінністю цих понять є те, що *моніторинг* являє собою процес постійного спостереження змін та збору інформації, необхідної для порівняння тих чи інших критеріїв та індикаторів, в той час як *контроль* – процес оцінки зазначених індикаторів задля аналізу міри досягнення поставленої мети. Таким чином, моніторинг є початковою стадією процесу оцінювання тих чи інших явищ, оскільки надає можливість збору та вивчення необхідної інформації для здійснення подальшого контролю. Отже, процедура моніторингу надає можливість виявити загрози і небезпеки, що здійснюють негативний вплив на захищеність соціальних інтересів. При цьому варто зауважити, що небезпека має потенційний характер, в той час як загроза – реальний. Кількісним вимірником небезпеки є ризик, який також характеризується високим рівнем невизначеності та можливістю проявів у майбутньому. На думку дослідниці С. Б. Березіної, ризики являють собою явища чи події, ймовірне чи передбачуване настання яких призведе чи може призвести до негативних наслідків [3, с. 47]. Отже, ризики відображають прояви небезпек, проте вони можуть і не статися у перспективі за умови ефективного ризик-менеджменту. Варто зауважити, що за умови проведення відповідних заходів щодо ліквідації небезпечної або загрозової ситуації, є можливість стабілізації стану особистості, суспільства або держави. З одного боку, загроза гальмує процеси розвитку, оскільки створює умови, у яких держава, суспільство або індивід намагаються вижити. З іншого боку, загроза мобілізує всі наявні ресурси та активізує всі можливі заходи для стабілізації загрозової ситуації.

Враховуючи цілий ряд загроз зовнішнього та внутрішнього характеру, що спричиняють погіршення стану захищеності соціальних інтересів населення, постає необхідність формування дієвої соціальної та економічної політики, що базується на нормативно-правовому та інституційному забезпеченні соціальної безпеки.

Відповідно моніторинг соціальної безпеки надає можливість здійснити діагностику поточного її стану, а також розробити заходи державної/регіональної/корпоративної політики, що сприятимуть покращенню ситуації та подоланню виявлених проблем.

На нашу думку, механізм проведення моніторингу соціальної безпеки має бути багаторівневим, та здійснюватися як на рівні держави та регіонів, так і на рівні суб'єктів господарювання (рис. 1).

В залежності від рівня соціальної безпеки, функції щодо проведення моніторингу вважаємо за доцільне розподілити між Міністерством економіки України, Міністерством соціальної політики України, Державною службою з питань праці,

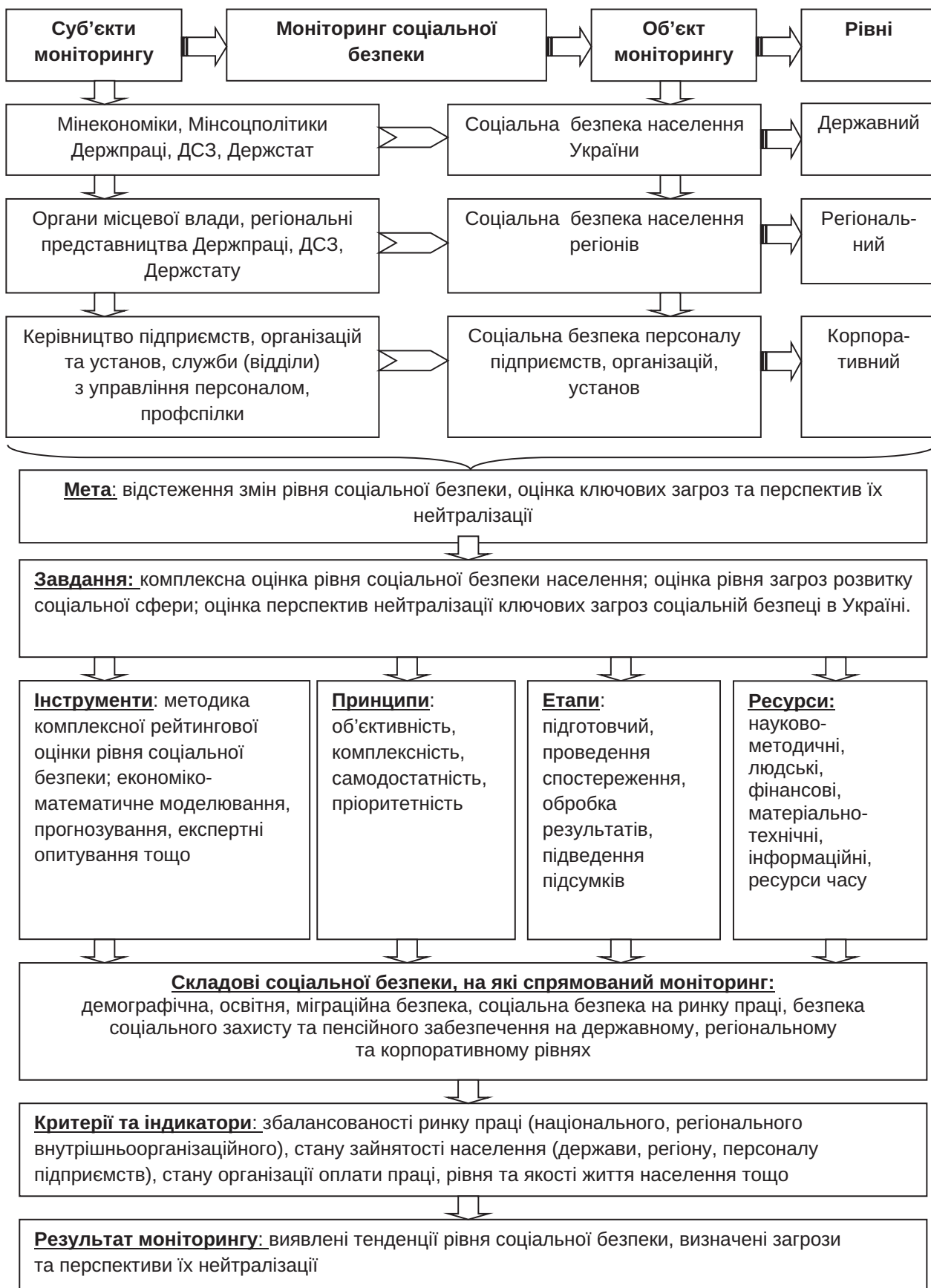

Рис. 1. Механізм проведення багаторівневого моніторингу соціальної безпеки

Джерело: розробка автора [2]

Державною службою зайнятості та Державною службою статистики України, в залежності від конкретизованого об'єкта моніторингу. Так, за Мінекономіки та Мінсоцполітики доцільно закріпити загальне керівництво та контроль результатів моніторингу, проведення комплексної оцінки регіонів України за індикаторами соціальної безпеки, а також визначення пріоритетних напрямів державної політики.

Функції Держпраці передбачають проведення моніторингу неформального ринку праці, заборгованості із виплати заробітної плати, умов трудової діяльності. Державна служба зайнятості вестиме облік та здійснюватиме оцінку стану попиту та пропозиції робочої сили, з урахуванням інформації щодо наявних вакансій та кількості зареєстрованих безробітних, приділяючи особливу увагу соціально вразливим категоріям робочої сили. За Державною службою статистики доцільно закріпити функції щодо збору та узагальнення статистичної інформації, проведення розрахунків ключових індикаторів соціальної безпеки, які засвідчують основні тенденції її сучасного стану.

Мета моніторингу, яка полягає у відстеженні змін рівня соціальної безпеки, оцінці ключових загроз та перспектив їх нейтралізації, конкретизується у завданнях, що включають не лише необхідність проведення комплексної оцінки рівня соціальної безпеки та оцінки загроз розвитку ринку праці, а й аналіз перспектив нейтралізації цих загроз.

Процедура досягнення поставленої мети та виконання запланованих завдань базується на принципах моніторингу та відповідному ресурсному забезпеченні, враховує широкий інструментарій для проведення оцінки, та проходить традиційні етапи: підготовку, проведення спостереження, обробку результатів, підведення підсумків. Процес моніторингу спрямований на визначені складові соціальної безпеки, а також базується на використанні критеріїв та індикаторів в залежності від її рівня (державного, регіонального, рівня суб'єктів господарювання). Вимірником результативності та якості проведеного моніторингу буде слугувати виявлення тенденцій рівня соціальної безпеки, визначення загроз та перспектив їх нейтралізації, що стане основою для коригування напрямів державної, регіональної та корпоративної політики. Важливим у процесі проведення моніторингу соціальної безпеки є дотримання принципів, що забезпечуватиме його ефективність:

- об'єктивність (використання лише достовірної та точної інформації),
- комплексність (застосування лише таких показників та критеріїв у процесі проведення моніторингу, які здатні комплексно відображають стан всіх складових соціальної безпеки),

- самодостатність (відсутність дублювання індикаторів, які застосовуються у процесі моніторингу),

- пріоритетність (фокусування уваги на пріоритетних показниках в ході проведення моніторингу, що передбачає застосування обмеженої кількості індикаторів та суттєво спрощує процедуру).

Висновки із цього дослідження і далі перспективи в цьому напрямку. Таким чином, впровадження системи багаторівневого моніторингу соціальної безпеки сприятиме не лише покращенню стану відповідних сфер безпеки, а й забезпечуватиме оцінку ефективності впроваджених заходів щодо їх покращення. Все це у кінцевому підсумку буде формувати стан захищеності соціальних інтересів населення, створюючи відповідні умови для гідного рівня життя та добробуту громадян. Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є визначення напрямів імплементації концепції багаторівневого моніторингу соціальної безпеки з урахуванням необхідності подолання наслідків соціально-економічної кризи, спричиненої впливом військової агресії, на перспективу післявоєнного відновлення України. За допомогою відповідних моніторингових механізмів стане можливим не лише виявлення поточних викликів, загроз та небезпек, а й опрацювання шляхів покращення ситуації у сфері соціальної безпеки населення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Скуратівський В., Линдюк О. Соціальна безпека українського суспільства та шляхи її забезпечення. *Вісник НАДУ: соціальна і гуманітарна політика*. URL: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2011-3-28.pdf>.
2. Бондаревська К. В. Стратегія забезпечення соціальної безпеки на ринку праці України. Дисертація на здобуття наук.ступеня д-ра екон.наук, Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2021. URL: <https://abstracts.donnu.edu.ua/article/view/9734>.
3. Березіна С. Б. Соціальні ризики: чинники та напрями мінімізації: дис. ... докт. економ. наук. Київ, 2019. 453 с. URL: https://www.idss.org.ua/avtoref/%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%91%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B7%D1%96%D0%BD%D0%B0.pdf.
4. Белай С. В. Дослідження механізмів моніторингу загроз національній безпеці України соціально-економічного характеру. *Університетські наукові записки*. 2013. № 4 (48). С. 481–488.
5. Завгородня С. П. Система моніторингу загроз економічній безпеці України: теоретичний аспект. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 17. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/17_2015/22.pdf.
6. Кобко Є. В. Моніторинг загроз національній безпеці держави: зарубіжний досвід та українські реалії публічно-правового забезпечення. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018.

№ 1 (106). URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/4894/1/%D0%9A%D0%BE%D0%B1%D0%BA%D0%BE%20%D0%84.%20%D0%92.pdf>.

7. Писаревський І. М., Краснокутська Ю. В. Складові комплексного моніторингу ринку праці. *Соціальна економіка*. 2017. Вип. 53 (1). С. 110–114.

8. Грішнова О. А., Харазішвілі Ю. М. Якість життя в системі соціальної безпеки України: індикатори, рівень, загрози. *Економіка України*. 2018. № 11–12. С. 157–180.

REFERENCES:

1. Skurativskiy V., Lyndiuk O. (2011). Sotsialna bezpeka ukraïnskoho suspilstva ta shliakhy yii zabezpechennia [Social security of Ukrainian society and ways to ensure it.]. *Visnyk NADU: sotsialna i humanitarna polityka*. Available at: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2011-3-28.pdf>. [in Ukrainian]

2. Bondarevska K. V. (2021). Stratehiia zabezpechennia sotsialnoi bezpeky na rynku pratsi Ukrainy [Strategy of implementation of social security in the labor market of Ukraine]. *Dysertatsiia na zdobuttia nauk.stupenia d-ra ekon.nauk. Vinnytsia: Vasyl' Stus Donetsk National University*. Available at: <https://abstracts.donnu.edu.ua/article/view/9734>. [in Ukrainian]

3. Berezina S. B. (2019). Sotsialni ryzyky: chynnyky ta napriamy minimizatsii [Social risks: factors and directions of minimization: dissertation]. *Dysertatsiia na zdobuttia nauk.stupenia d-ra ekon.nauk*, p. 453. Available at: https://www.idss.org.ua/avtoref/%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%91%D0%B5%D1%8

[0%D0%B5%D0%B7%D1%96%D0%BD%D0%B0.pdf](http://www.investplan.com.ua/pdf/17_2015/22.pdf). [in Ukrainian]

4. Bielai S. V. (2013). Doslidzhennia mekhanizmv monitorynhu zahroz natsionalnii bezpetsi Ukrainy sotsialno-ekonomichnoho kharakteru [Study of mechanisms for monitoring socio-economic threats to the national security of Ukraine]. *Universytetski naukovy zapysky*, no. 4 (48), pp. 481–488. [in Ukrainian]

5. Zavorodnia S. P. (2015). Systema monitorynhu zahroz ekonomichnii bezpetsi Ukrainy: teoretychnyi aspekt [System of monitoring threats to the economic security of Ukraine: theoretical aspect]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 17. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/17_2015/22.pdf. [in Ukrainian]

6. Kobko Ye. V. (2018). Monitorynh zahroz natsionalnii bezpetsi derzhavy: zarubizhnyi dosvid ta ukraïnski realii publichno-pravovoho zabezpechennia [Monitoring threats to the national security of the state: foreign experience and Ukrainian realities of public and legal provision]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*, no. 1 (106). Available at: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/4894/1/%D0%9A%D0%BE%D0%B1%D0%BA%D0%BE%20%D0%84.%20%D0%92.pdf>. [in Ukrainian]

7. Pysarevskiy I. M., Krasnokutska Yu. V. (2017). Skladovi kompleksnoho monitorynhu rynku pratsi [Components of comprehensive monitoring of the labor market]. *Sotsialna ekonomika*, vol. 53 (1), pp. 110–114. [in Ukrainian]

8. Hrishnova O. A., Kharazishvili Yu. M. (2018). Yakist zhyttia v systemi sotsialnoi bezpeky Ukrainy: indykatory, riven, zahrozy [Quality of life in the social security system of Ukraine: indicators, level, threats]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 11–12, pp. 157–180 [in Ukrainian]